INGLIZ TILINI O'QITISHDA FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA TALABALARNING LINGVOKULTUROLOGIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Jumaniyazov Sulaymon Tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilini o'qitish jarayonida fanlararo integratsiya asosida talabalarning lingvokulturologik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi yoritilgan. Zamonaviy chet tili ta'limida talabaning faqat grammatik va leksik bilimlarni egallashi yetarli bo'lmay, til birliklarining milliy-madaniy mazmunini anglash, turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish, madaniyatlararo farqlarni tushunish va kommunikativ vaziyatga mos ravishda nutqiy faoliyatni tashkil etish qobiliyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda ingliz tili fanini tarix, geografiya, adabiyot, san'at, falsafa, madaniyatshunoslik va axborot texnologiyalari bilan integratsiyalash asosida o'qitish imkoniyatlari tahlil qilingan. Talabalarning lingvokulturologik kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan "til – madaniyat – fanlararo bilim – kommunikativ faoliyat – refleksiya" modeli taklif etilgan. Shuningdek, fanlararo integratsiya asosida tashkil etiladigan topshiriqlar tizimi, metodik shart-sharoitlar va baholash mezonlari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ingliz tili, fanlararo integratsiya, lingvokulturologik kompetensiya, madaniyatlararo muloqot, kommunikativ kompetensiya, madaniyatshunoslik, interaktiv metodlar, integrativ ta'lim, talaba, metodika.

Abstract

This article examines the methodology of developing students' linguocultural competence through interdisciplinary integration in English language teaching. In modern foreign language education, mastering grammatical and lexical knowledge alone is insufficient. Students need to understand the cultural meanings of linguistic units, recognize cultural differences, communicate effectively with representatives of other cultures, and use language appropriately in various communicative situations. The article analyzes the possibilities of integrating English language teaching with history, geography, literature, art, philosophy, cultural studies, and information technology. A methodological model based on the sequence "language – culture – interdisciplinary knowledge – communicative activity – reflection" is proposed. A system of interdisciplinary tasks, pedagogical conditions, and assessment criteria aimed at developing students' linguocultural competence is also presented.

Keywords: English language, interdisciplinary integration, linguocultural competence, intercultural communication, communicative competence, cultural studies, interactive methods, integrative education, student, methodology.

Kirish

Globallashuv va xalqaro kommunikatsiyaning jadallashuvi xorijiy tillarni o'qitish oldiga yangi metodik vazifalarni qo'ymoqda. Bugungi kunda ingliz tili xalqaro ilmiy, iqtisodiy, texnologik va madaniy muloqotning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ingliz tilini o'rganuvchi talaba nafaqat tilning grammatik qurilishi va lug'at boyligini, balki mazkur tilda so'zlashuvchi xalqning madaniy qadriyatlari, urf-odatlari, tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va kommunikativ xususiyatlarini ham bilishi zarur.

Til va madaniyat bir-biridan ajralmas hodisalardir. Muayyan so'z, ibora yoki kommunikativ birlikning mazmuni ko'pincha uning ortida turgan milliy-madaniy kontekst bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, ingliz tilidagi murojaat shakllari, odob ifodalari, maqollar, idiomalar, ramziy obrazlar va

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

kundalik muloqot formulalarini o‘rganishda faqat lug‘aviy tarjima bilan cheklanib qolish kommunikativ mazmunni to‘liq anglash imkonini bermaydi.

Shu nuqtayi nazardan, ingliz tilini boshqa fanlar bilan integratsiyalash asosida o‘qitish talabalarning lingvokulturologik kompetensiyasini shakllantirishning samarali metodik imkoniyatlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Tadqiqotning maqsadi

Tadqiqotning maqsadi ingliz tilini o‘qitishda fanlararo integratsiyadan foydalanish asosida talabalarning lingvokulturologik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish va uning pedagogik imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Mazkur maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi:

lingvokulturologik kompetensiyaning mazmunini aniqlash;

ingliz tili va boshqa fanlar o‘rtasidagi integrativ aloqalarni belgilash;

fanlararo integratsiyaning lingvokulturologik kompetensiyani rivojlantirishdagi imkoniyatlarini aniqlash;

integrativ topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;

talabalarning madaniyatlararo kommunikativ faoliyatini tashkil etish;

lingvokulturologik kompetensiyani baholash mezonlarini aniqlash.

Lingvokulturologik kompetensiyaning mazmuni

Lingvokulturologik kompetensiya — bu shaxsning muayyan til vositasida boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilishi, til birliklarining madaniy mazmunini anglay olishi va kommunikativ vaziyatga mos ravishda undan foydalanish qobiliyatidir.

U quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi:

Lingvistik komponent — ingliz tilining leksik, grammatik va fonetik birliklarini bilish.

Madaniy komponent — ingliz tilida so‘zlashuvchi xalqlarning tarixi, urf-odatlari, qadriyatlari va madaniy an’analarini bilish.

Kognitiv komponent — turli madaniyatlar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni anglash.

Kommunikativ komponent — madaniyatlararo vaziyatlarda ingliz tilidan samarali foydalanish.

Refleksiv komponent — o‘zining madaniy qarashlari va boshqa madaniyat haqidagi tasavvurlarini tahlil qila olish.

Demak, lingvokulturologik kompetensiya faqat “madaniyat haqida ma’lumot bilish” bilan cheklanmaydi. U mazkur bilimni real kommunikativ faoliyatda qo‘llay olishni ham nazarda tutadi.

Fanlararo integratsiyaning metodik imkoniyatlari

Ingliz tilini o‘qitishda fanlararo integratsiya bir nechta bilim sohalarini yagona ta’lim vazifasi atrofida birlashtirish imkonini beradi.

Fan	Ingliz tili bilan integratsiya mazmuni
Tarix	Angliya, AQSh va boshqa ingliz tilida so‘zlashuvchi davlatlar tarixi
Geografiya	Davlatlar, hududlar, shaharlar, geografik nomlar
Adabiyot	Ingliz va Amerika adabiyoti namunalari
San’at	Milliy san’at, musiqa, teatr va tasviriy san’at
Falsafa	Dunyoqarash, qadriyat va axloqiy tushunchalar
Madaniyatshunoslik	Urf-odatlar, marosimlar va madaniy an’analar

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Fan	Ingliz tili bilan integratsiya mazmuni
Axborot texnologiyalari	Raqamli manbalar, virtual sayohatlar, multimedia
Iqtisodiyot	Biznes madaniyati va professional kommunikatsiya

Bunday integratsiya natijasida talaba ingliz tilidagi materialni faqat til nuqtayi nazaridan emas, balki tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstda ham tahlil qiladi.

Ingliz tili va tarix fanining integratsiyasi

Tarixiy materiallar ingliz tilidagi kommunikativ topshiriqlarni mazmunan boyitadi.

Masalan, "British History" mavzusida talabalar Buyuk Britaniya tarixidagi muhim voqealar haqida ingliz tilidagi manbalar bilan ishlaydi.

Topshiriq:

"Choose one historical event and explain how it influenced British society."

Bunda talaba bir vaqtning o'zida:

tarixiy ma'lumotni o'rganadi;

inglizcha terminlarni o'zlashtiradi;

sabab-oqibat munosabatlarini ifodalaydi;

ingliz tilida fikrini bayon qiladi.

Natijada til va tarixiy bilimlar yagona kommunikativ faoliyatda birlashadi.

Ingliz tili va adabiyot integratsiyasi

Adabiy asarlar lingvokulturologik kompetensiyani rivojlantirish uchun muhim manba hisoblanadi. Chunki badiiy matnda xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari, tarixiy tajribasi va milliy mentaliteti aks etadi.

Masalan, William Shakespeare asarlari asosida ingliz jamiyatining tarixiy-madaniy xususiyatlarini o'rganish mumkin.

O'quv topshirig'i:

"Compare the cultural values represented in Shakespeare's works with similar values in Uzbek literature."

Talabalar Shakespeare asarlaridagi qadriyatlarni o'zbek adabiyotidagi asarlar bilan qiyoslaydi.

Masalan:

Shakespeare → Abdulla Qodiriy

yoki

English cultural values → Uzbek cultural values

asosida qiyosiy tahlil tashkil etiladi.

Bu usul talabaning boshqa madaniyatni o'z madaniy tajribasi bilan taqqoslash imkoniyatini kengaytiradi.

Ingliz tili va geografiya integratsiyasi

Geografik bilimlar ingliz tilidagi mamlakatshunoslik materiallarini o'zlashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Masalan, "English-speaking countries" mavzusida talabalar:

Buyuk Britaniya;

AQSh;

Kanada;

Avstraliya;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Yangi Zelandiya
haqida ingliz tilida ma'lumot tayyorlaydi.
Topshiriq:
"Create a virtual tour of an English-speaking country."
Talaba virtual sayohat davomida mamlakatning geografik joylashuvi, mashhur shaharlari, tarixiy obidalari, milliy taomlari va madaniy xususiyatlari haqida ingliz tilida taqdimot qiladi.
Bu jarayonda til, geografiya va madaniyatshunoslik bilimlari integratsiyalashadi.
Ingliz tili va san'at integratsiyasi
San'at orqali madaniy obrazlarni o'rganish ham samarali metodik vosita hisoblanadi.
Talabalarga ingliz tilida mashhur rassomlar, musiqachilar, teatr va kino san'ati namunalari haqida material beriladi.
Masalan:
"Describe a famous British painting and explain its cultural significance."
topshirig'i orqali talaba tasviriy san'at terminlarini o'rganadi, asarning mazmunini ingliz tilida ifodalaydi va uning madaniy ahamiyatini tushuntiradi.
"Til – madaniyat – fanlararo bilim" modeli
Tadqiqot doirasida ingliz tilini fanlararo integratsiya asosida o'qitishning quyidagi metodik modeli taklif etiladi:
Til materiali → Madaniy kontekst → Fanlararo bilim → Qiyosiy tahlil → Kommunikativ topshiriq → Ijodiy faoliyat → Refleksiya.
Mazkur modelning har bir bosqichi muayyan metodik vazifani bajaradi.
1-bosqich. Til materiali
Talabalar yangi leksik va grammatik birliklar bilan tanishadi.
2-bosqich. Madaniy kontekst
Til birliklarining madaniy mazmuni ochib beriladi.
3-bosqich. Fanlararo bilim
Mavzu tarix, geografiya, adabiyot yoki boshqa fanlar bilan bog'lanadi.
4-bosqich. Qiyosiy tahlil
Ingliz va o'zbek madaniyatidagi o'xshashlik va farqlar aniqlanadi.
5-bosqich. Kommunikativ topshiriq
Talabalar ingliz tilida muloqot qiladi.
6-bosqich. Ijodiy faoliyat
Talaba taqdimot, loyiha, esse yoki multimedia mahsuloti yaratadi.
7-bosqich. Refleksiya
Talaba o'zining bilim va faoliyatini tahlil qiladi.
Fanlararo integratsiya asosidagi metodlar
Lingvokulturologik kompetensiyani rivojlantirishda quyidagi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq:
"Culture Comparison" metodi
Talabalar ingliz va o'zbek madaniyatidagi muayyan hodisani taqqoslaydi.
Masalan:
English wedding traditions ↔ Uzbek wedding traditions
English greeting culture ↔ Uzbek greeting culture

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

English food culture ↔ Uzbek food culture
"Cultural Case Study" metodi
Talabaga madaniyatlararo kommunikativ vaziyat beriladi.
Masalan:
Siz Buyuk Britaniyadan kelgan talabani universitetingizda kutib olishingiz kerak. Unga o'zbek mehmondo'stligi haqida ingliz tilida ma'lumot bering.
Talaba ushbu vaziyatda ingliz tilidagi kommunikativ vositalardan foydalanadi va o'z milliy madaniyatini boshqa tilda ifodalaydi.
"Virtual Cultural Tour" metodi
Raqamli texnologiyalar yordamida talabalar ingliz tilida virtual sayohat tashkil qiladi.
Ular:
tarixiy obidani tanlaydi;
uning tarixini o'rganadi;
ingliz tilida tavsiflaydi;
multimedia taqdimot tayyorlaydi.
"Cultural Project" metodi
Talabalar guruhlarga bo'linib, muayyan madaniy mavzu bo'yicha loyiha tayyorlaydi.
Masalan:
"British and Uzbek National Holidays"
"Traditional Food: Uzbekistan and Britain"
"Education Culture in Uzbekistan and the UK"
Lingvokulturologik kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari
Samarali natijaga erishish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlash zarur:
ingliz tili darslarida madaniy mazmundagi autentik materiallardan foydalanish;
fanlararo o'quv topshiriqlarini tizimli tashkil etish;
talabalarni qiyosiy tahlilga jalb qilish;
kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish;
raqamli texnologiyalar va multimedia vositalaridan foydalanish;
mustaqil va guruhli loyihalarni tashkil etish;
refleksiv faoliyatni yo'lga qo'yish;
lingvokulturologik kompetensiyani maxsus mezonlar asosida baholash.
Baholash mezonlari
Talabalarning lingvokulturologik kompetensiyasini baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

Mezon	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
Lingvistik bilim	Til birliklaridan cheklangan foydalanish	Asosiy birliklarni bilish	Til vositalaridan erkin foydalanish
Madaniy bilim	Madaniy ma'lumotlar yetarli emas	Asosiy madaniy faktlarni biladi	Madaniy hodisalarni chuqur tushuntiradi
Qiyosiy tahlil	Farqlarni aniqlashda qiynaladi	Asosiy farqlarni aniqlaydi	O'xshashlik va farqlarni tahlil qiladi
Kommunikativ	Muloqotda qiyinchilik	Oddiy vaziyatlarda	Turli vaziyatlarda samarali

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Mezon	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
faoliyat	mavjud	muloqot qiladi	muloqot qiladi
Refleksiya	O'z faoliyatini tahlil qila olmaydi	Qisman tahlil qiladi	O'z faoliyatini mustaqil baholaydi

Tajriba-sinov ishlarini tashkil etish

Mazkur metodikaning samaradorligini aniqlash maqsadida tajriba-sinov ishlarini uch bosqichda tashkil etish mumkin.

Birinchi bosqich — diagnostik bosqich. Ushbu bosqichda talabalarning ingliz tili bo'yicha mavjud bilimlari, madaniyatlararo bilimlari va kommunikativ kompetensiyasi aniqlanadi.

Ikkinchi bosqich — shakllantiruvchi bosqich. Talabalarga fanlararo integratsiya asosidagi darslar, madaniy keyslar, qiyosiy topshiriqlar, loyihalar va kommunikativ mashqlar tizimli ravishda qo'llaniladi.

Uchinchi bosqich — nazorat-baholash bosqichi. Talabalarning lingvokulturologik kompetensiyasidagi o'zgarishlar qayta diagnostika orqali aniqlanadi.

Bunda tajriba va nazorat guruhlari natijalarini qiyoslash orqali metodikaning samaradorligi aniqlanishi mumkin.

Muhokama

Fanlararo integratsiya asosida ingliz tilini o'qitish an'anaviy "til materiali – mashq – nazorat" tizimidan farqli ravishda talabaning kompleks fikrlash faoliyatini rivojlantiradi.

Talaba yangi so'z yoki grammatik konstruksiyani shunchaki yodlab qolmaydi, balki uning madaniy kontekstini anglaydi, boshqa fanlardan olgan bilimlari bilan bog'laydi va kommunikativ vaziyatda qo'llaydi.

Masalan, "Food Culture" mavzusini o'rganishda faqat oziq-ovqat nomlarini yodlash bilan cheklanmasdan, ingliz va o'zbek milliy taomlari, ularning tarixiy kelib chiqishi, dasturxondagi o'rni, mehmondo'stlik an'analari va ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinishi mumkin.

Natijada til o'rganish jarayoni real hayotiy va madaniy mazmun bilan boyitiladi.

Shu jihatdan fanlararo integratsiya talabalarda nafaqat ingliz tilidagi kommunikativ ko'nikmalarni, balki madaniy empatiya, tolerantlik, qiyosiy fikrlash, tanqidiy tahlil va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Xulosa

Ingliz tilini o'qitishda fanlararo integratsiyadan foydalanish talabalarning lingvokulturologik kompetensiyasini rivojlantirishning samarali metodik yo'nalishlaridan biridir. Bunda ingliz tili tarixi, geografiya, adabiyot, san'at, falsafa, madaniyatshunoslik va axborot texnologiyalari bilan integratsiyalashadi.

Tadqiqot asosida "Til materiali → Madaniy kontekst → Fanlararo bilim → Qiyosiy tahlil → Kommunikativ topshiriq → Ijodiy faoliyat → Refleksiya" metodik modeli taklif etildi.

Mazkur modelning asosiy afzalligi talabaning til bilimlarini boshqa fanlardan olingan bilimlar bilan bog'lash va ularni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini yaratishidadir.

Fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ingliz tili mashg'ulotlarida talaba boshqa madaniyatni o'rganish bilan bir qatorda o'z milliy madaniyatini ham ingliz tilida ifodalashni o'rganadi. Bu esa uning lingvokulturologik va kommunikativ kompetensiyasining kompleks rivojlanishiga xizmat qiladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish jarayonida fanlararo integratsiya, qiyosiy-madaniy tahlil, kommunikativ vaziyatlar, loyiha faoliyati va refleksiv topshiriqlardan tizimli foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
2. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
3. Kramsch C. Language and Culture. Oxford: Oxford University Press, 1998.
4. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.
6. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education.
7. Lantolf J.P. Sociocultural Theory and Second Language Development. Oxford University Press.
8. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. — Toshkent, 2020.
9. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar.
10. Dudeney G., Hockly N., Pegrum M. Digital Literacies. Pearson Education.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.